

УДК 087.5(051)

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ГАЛИЦЬКОЇ ПЕРІОДИКИ ДЛЯ ДІТЕЙ (НА МАТЕРІАЛАХ ЧАСОПИСІВ 20-Х РР. ХХ СТ.)

Юлія Стадницька

*Українська академія друкарства
вул. Підголоско, 19, 79020, Львів, Україна
e-mail: jul_st@ukr.net*

Схарактеризовано дитячу пресу Галичини в контексті реалій міжвоєнного періоду (20-30-ті рр. ХХ ст.), простежено шлях формування, етапи розвитку і вдосконалення типу періодичного видання, що призначене специфічній групі читачів, проаналізовано теоретичні та практичні засади створення та випуску видань, розглянуто функціонування часописів і вплив на читацьку аудиторію.

Ключові слова: дитяча преса, комунікація, періодичне видання, читач.

Преса має велике значення в розвитку людства. Вона відображає всі процеси громадського, політичного культурного життя народу і є засобом інформування, просвітництва, популяризації ідей серед різних суспільних груп. З моменту появи першого галицького часопису і до сьогодні на сторінках періодики зафіксовано кожен етап української історії. За розвитком преси можна простежити розвиток держави, побачити прагнення нації.

Дитяча періодика завжди була важливим складником західноукраїнської видавничої справи. Однак, українські дослідники оминали серйозною увагою дитяче пресовидання. А між тим, це одна з найчисельніших і найрізноманітніших груп, яка займає важливе місце у системі преси, адже вона виховує майбутній цвіт нації.

Хоча й за радянських часів досліджували феномен дитячої літератури, загалом історики преси акцентували на книговиданні. Фундаментальним дослідженням є праця А. Животка "Історія української преси" (Мюнхен, 1989), в якій розглянуто процес розвитку української періодики від її зародження до середини ХХ ст. Небагату джерельну базу становлять праці вчених радянського періоду (Л. Колесова, М. Алексеєва, М. Холмов, О. Кравецька, А. Токарська), які розглядали українську дитячу періодіку з точки зору ідеологічного впливу, комуністичного виховання та агітації серед дітей різних вікових груп (щоправда, акцентуючи на східноукраїнських виданнях, дослідники рідко згадували про західноукраїнську пресу поч. ХХ ст.).

На початку ХХІ ст. процес вивчення дитячої періодики поволі зрушив з місця. З'явилися пресознавчі дослідження, автори яких дали коротку характеристику й кільком галицьким дитячим часописам: М. Романюк [13],

М. Галушко [1], О. Дроздовська [5]. Л. Кусий, В. Передерій опублікували кілька розвідок, присвячених історії розвитку дитячої преси та аналізу окремих львівських видань. Для здійснення типологічного аналізу дитячої періодики корисними є праці Е. Огар, публікації Н. Кіт, Т. Давиденко. Проте ґрунтовного, всебічного дослідження, присвяченого українській дитячій періодиці Галичини ХХ ст. досі немає (на відміну від української дитячої книги [8] та видань для „молодіжи” і пластунських часописів [15]).

У часи I світової війни завмирає культурно-національне життя, пресовидання в Галичині потерпає від утисків і заборон, особливо в 1914 р., „з посуванням російського війська до Галичини” [7, с. 56]. Як зазначив М. Галущинський, аналізуючи воєнні та післявоєнні роки: „...Всеж таки не було у нас перед війною великого розуміння для книжки. А війна з її наслідками знищила до решти всі великі почини і на руїнах великого лихоліття приходиться нам зазначити ясно й отверто, що наше громадянство, наш український загал у Галичині книжки не оцінює... Журнали ледве животіють” [2, с. 72].

Педагогічні часописи досліджуваного періоду регулярно містили матеріали щодо стану книго – та пресовидання для дітей, сумні повідомлення про відсутність попиту на українські видання, заклики допомогти морально і матеріально часописам у їхньому становленні. Проблемами національного виховання та дослідженнями дитини займались більшість педагогів та просвітників: П. Біланюк, І. Герасимович, М. Галущинський, М. Грушевський, Б. Заклинський, С. Сірополко, К. Малицька, Л. Ясінчук та ін.

У період між двома світовими війнами Польща всіма засобами намагалась підтримати своє панівне становище в Галичині, негативно впливаючи на українську культуру, освіту тощо. Адже, традиційним для окупантів будь-якого історичного періоду було, насамперед, позбавити українську націю духовності, інтелектуального потенціалу. Тому західноукраїнська школа у 20-х рр. ХХ ст. для українських дітей була чужою не тільки за мовою, а й за програмами, підручниками – „...літературою нецікавою, „мертвородженою”, „мучительською”...шкільні книжки... схолястичні, так дуже відірвані від життя...у нас... такі мертвотні й нецікаві для загалу...” [4, с. 150]. Це призвело до посилення неграмотності серед населення (до кін. 30-х рр. ХХ ст. в Галичині проживало 3 626 000 українців, з яких „неписьменних” було 838 000 – 34,5 % [16]).

У таких умовах самовіддана праця видавців, які долучились до створення дитячої періодики, мала неабияку суспільну цінність. Більшість тогочасних педагогів вбачали безпосередній зв'язок між процесом виховання нової особистості та фактом функціонування преси для дітей: „...існування „Світа Дитини”, ... „Нашого Приятеля” – вказують на обставину, як з усіх боків підходять різні сфери до справ першої ваги, а саме освітніх і виховних” [3, с. 187–188].

Проте на поч. 20-х рр. серед педагогічної спільноти не було однозначної думки щодо „права на існування дитячої журналістики” [14, с. 355]. Основні аргументи противників дитячої періодики: 1) структура журналу, кожне число якого складається із різноманітних матеріалів сенсаційного характеру, привчає

дітей до безсистемного читання; 2) штучний поділ статей на частини, які опубліковані в різних числах, перешкоджає повноті вражень, цілісності сприйняття. Прихильники дитячої преси мотивували її важливість тим, що дітей не можна ізолювати від подій, що відбуваються навколо. Навпаки, треба пояснити усі процеси та явища: „Давно вже минули ті часи, коли навіть учителі вважали, що для дитини в шкільному віці доволі шкільних книжок. Тепер всі признають велику вартість... часописів для дівчорі... Яку ж користь приносять дітям і молодіжні журнали?.. Найперше подають дітям гарну й приємну лектуру, заохочують дітей до читання книжок, дають до того вказівки, пояснення... подаючи малому читачеві різноманітний матеріал, дає змогу вибирати йому і далі вже шукати в книжках того, що найбільше подобається йому в журналі... Тут також дитина ознайомлюється вперше з такими творами, що їх окремою книжкою не зважилабися читати н.пр. з... науковими статтями...Научне й навчальне значіння журналів для дітей і молодіжні теж не мало важне” [12].

Отже, ситуація у дитячому пресовиданні 20-х рр. ХХ ст. була доволі складною, враховуючи деструктивний вплив воєнного і повоєнного часу: брак якісних видань, зникнення дитячого часопису „Дзвінок” (1890-1914), який виходив не одне покоління українців. Та все ж відродження галицької дитячої періодики відбувається саме тоді, у 1919 р., ознаменоване створенням часопису „Світ дитини” М. Таранька.

М. Таранько проявив себе як вмілий організатор видавничої справи, коли, не отримавши фінансової допомоги від Українського педагогічного товариства, що вважало недоцільним, ризикованим і збитковим видання дитячої літератури у повоєнний час [8, с. 124-125], заснував видавництво за власні кошти і випустив перше число „Світу Дитини” (1919-1939).

На початку існування часопис перебував у скрутному становищі, хоч і мав статус популярного видання: „Видавництво „Світ Дитини” числить кілька сот передплатників і якби не Америка, то хто зна, чи воно моглоб існувати. Так дуже потрібної діточої і молодечої літератури ми не в силі створити, бо ніхто не купує книжок для дітей і молоді” [2, с. 77].

Основною метою часопису М. Таранько вважав виховання національно свідомої та культурної особистості [9]. Журнал став одним із найяскравіших дитячих українських видань першої половини ХХ ст., оскільки видавцеві вдалося згуртувати навколо часопису багатьох талановитих просвітників і письменників: Антона Лотоцького, Катрю Гриневичеву, Володимира Радзиковича, Михайла Галушинського, Володимира Гнатюка, Юрія Шкрумеляка, Святослава Лакусту, Михайла Кумку, Богдана Заклинського, Іванну Блажкевич, Олену Цегельську та ін.

„Світ дитини” регулярно рекламував дитячі видання та заохочував дітей до читання книжок. Зокрема, у 1920 р. Таранько створив серію „Дівоча бібліотека” при журналі, що з 1934 р. виходила щомісяця окремими випусками [6, с. 233] і до 1939 р. налічувала понад 230 книжок для дітей різного віку (від 6 до 15).

Важливо, що у 20-х рр. видавці починають розуміти, що велике значення для функціонування часопису має не лише цільове, а й читацьке призначення, вікова диференціація. Протягом трьох років після появи „Світу дитини” М. Таранько переконався, що не може один часопис задовольнити інтереси дітей різного віку. „Світ дитини” був дещо складний за змістом для дітей 5 років і занадто „дитячий” для дітей старших 10 років [11]. Тому в 1923 р. він запропонував видавати часописи для дітей різних вікових груп: „Світ дитини” (для 3-9 років) і „Молода Україна” (для 10-15 років). „Світик” перетворили на додаток для найменших читачів, проте з 1925 р. він знов став самостійним виданням [10].

Для дітей старшого віку, учнів шкіл у 20-х рр. виникають журнали (окрім суто пластунських): львівські „Наш прапор” (1921), „Наш приятель” (1922), а також коломийський „Приятель дітей” (1928).

„Наш прапор” (1921) – часопис української шкільної молоді, друкувався на сторінках студентського вісника „Поступ”, навколо якого гуртувалось прогресивне галицьке студентство. Додаток для школярів містив літературні твори та кілька нарисів на актуальні проблеми. Через рік свого функціонування відокремився від студентського вісника і перетворився на окреме видання „Наш приятель” (1922-1939). В останньому (12) числі „Нашого прапора” за 1921 рік редакція зазначила: „Цілий рік ми пам’ятали про Вас, додаючи до „Поступу” окремий відділ... від Нового року виходитиме для Вас окремий часопис „Наш приятель”... буде двічі або й тричі більший... Поміщуватиметься в ньому й дещо для науки й для заохоти”. Часопис для українських дітей і шкільної молоді виходив завдяки Марійському товариству молоді, його випуском у різні роки керували Йосафат Маркевич, Северіян Бараник, Маркіян Марисю, Іреней Назарко. Основним змістом журналу були матеріали, присвячені християнській моралі, духовності, релігійному вихованню. Проте творчий колектив не забував і про інші інтереси своїх читачів, публікуючи художні твори та просвітницькі матеріали.

Редакція заохочувала до передплати читачів, обіцяючи їм певну кількість безкоштовних чисел, якщо вони приєднають до передплати своїх друзів. Читачі брали активну участь у створенні чисел журналу, про що свідчить велика кількість їхніх матеріалів різної тематики.

„Приятель дітей” (1928, 1934-1935) – євангельський часопис для релігійного виховання української молоді, додаток до коломийського часопису „Віра і наука”. Головним редактором був Симон Білинський, за редакцію відповідав Василь Червінський. Часопис виник у 1928 р. і проіснував лише рік, але в 1934 р. його було відновлено. Основною темою часопису була релігія, християнська мораль. Проте трапляються публікації пізнавального характеру, присвячені різним сферам науки.

Отже, на західноукраїнських землях внаслідок руйнівних подій I світової війни в суспільстві виникло прагнення вплинути на формування молоді особистості: „...виховати нового, внутрішнього чоловіка – се риса, що характеризує громадянство повоєнних часів” [3, с. 187]. Тому більшість часописів, заснованих у 20-х рр. XX ст. були спрямовані на виховання дітей у патріотичному дусі, намагались прищепити почуття гордості за свою націю та

позбавити комплексу меншовартості. Для журнальних текстів характерною була тенденція до принципу народності: матеріали відображали психологічні, соціальні, ідеологічні, культурні особливості українців, їхнє життя і прагнення. Основний масив публікацій присвячено історичній, краєзнавчій, географічній тематиці, що давало дітям можливість пізнати країну, в якій вони живуть, її минуле і сучасне. Тобто, можна сказати, що у 20-х рр. ХХ ст. у Галичині зародилась дитяча періодика, яка була українською не лише за територіальними та мовними ознаками, а й за змістом.

Найяскравішим явищем дитячого пресовидання 20-х рр., без сумнівів, був часопис „Світ дитини”, редактор і автори якого подивились на дитину під новим кутом зору, створили видання без штучних образів і комерційних передруків. Самобутність часопису полягає у тому, що він позбавлений копіювання і дефіциту творчої фантазії, наповнений яскравими враженнями, піднесеним настроєм, гумором та „цікавинками”.

Тенденція до відвертого, довірливого, уважного ставлення до дитини-читача, на нашу думку, яскраво проявилась у 20-х рр. ХХ ст. Про це свідчить ретельне вивчення інтересів і запитів цієї аудиторії, активні пошуки відповідного типу періодичного видання.

Слід зазначити, що в той період відбулася важлива трансформація в структурі дитячого періодичного видання та доборі матеріалів для публікування. Поступово зі сторінок видань зникають публікації повчального та дидактичного характеру, які приховували зверхнє ставлення до реципієнта. Щодо структури, то простежуємо зв'язок між числами журналів, певними циклами публікацій однієї тематики, що свідчить про систематизований вплив на свідомість читача, про вдосконалення часопису відповідно до зростання можливостей і запитів аудиторії.

Такий процес можна характеризувати як зародження комунікації з дитиною через твір, яка відбувалась на рівних. Поява і успішне функціонування такого типу часопису свідчить про щире зацікавлення потребами юної особистості, про виникнення в суспільстві справжньої поваги до неї.

Розподіл видань між різними віковими групами читачів призвів до урізноманітнення системи галицької дитячої періодики. Видання повноцінних українських дитячих часописів, започатковане видавцем М. Тараньком, набирало обертів і вдосконалювалося протягом 30-х рр., до початку II світової війни. У результаті виникли яскраві, самобутні журнали, що зайняли свою нішу на ринку. Зокрема, у Галичині було засновано більше десяти періодичних видань: „Віночок для українських католицьких дітей” (1932-1937), „Дзвіночок” (1931-1939), „Веселка” (1933), „Українське юнацтво” (1933-1939), „Вовченята” (1934), „Юні друзі” (1934-1935), „Колосок” (1932-1933), „Діточа нивка” (1933), „Малі друзі” (1937-1938), „Орленя” (1938-1939).

1. *Галушко М.* Українські часописи Станіславова (1879-1944): Історико-бібліографічне дослідження / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики. – Львів, 2001. – 304 с.
2. *Галущинський М.* Книжка й українське громадянство // Літературно-Науковий Вісник. – 1922. – Т. 78. – С. 72-79.
3. *Галущинський М. О.* Макарушка Наука виховання (Рецензія) // Літературно-Науковий Вісник. – 1922. – Т. 78. – С. 187-188 [Підпис. Височанський М.].
4. *Грицак Є.* З історії книжкового руху на Великій Україні (1917–1922) // Літературно-Науковий Вісник. – 1923. – Т. 81. – С. 150-160.
5. *Дроздовська О.* Українські часописи повітових міст Галичини (1865-1939): Історико-бібліографічне дослідження / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики. – Львів, 2001. – 364 с.
6. *Животко А.* Історія української преси. – К.: Наша культура і наука, 1999. – 362 с.
7. *Ігнатієнко В.* Українська преса (1816-1923). – К., 1926. – 76 с.
8. *Корнєєва Г.* Українська дитяча книжка Галичини (друга половина XIX ст. – 1939 р.): Історико-книгознавчий аспект / Львівська галерея мистецтв; Музей „Русалка Дністрова”; Музей-садиба Маркіяна Шашкевича. – Львів, 2004. – 300 с.
9. *Кусий Л.* Михайло Таранько: короткий огляд життя та діяльності // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повід. восьмої Всеукр. наук.-теорет. конф. 24-26 жовтня 2003 року. – Львів, 2003. – С. 888-895.
10. *Кусий Л.* Періодичне видання для дітей та молоді „Молода Україна” (1923-1926) // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повідомл. шостої Всеукр. наук.-теорет. конф. 11-13 травня 2000 року. – Львів, 2000. – С. 154-156.
11. *Кусий Л.* Часопис „Молода Україна” (1923–1926): задуми, здобутки, розчарування // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – Львів, 2002. – Вип. 7. – С. 105-112.
12. Про значіння журналів для дітей і молоді // Учителське Слово. – 1925. – Ч. 5. – С. 12-15.
13. *Романюк М., Галушко М.* Українські часописи Львова 1848–1939. – Т. 2. – Львів, 2002. – 690 с.
14. *Сірополко С.* „Молода Україна” за 1923 рік [Рецензія] // Літературно-науковий вісник. – 1924. – Т. 82. – Кн. 3-4. – С. 355-360.
15. *Тимчишин О.* Становлення і розвиток західноукраїнської молодіжної преси 1900-1939 рр.: Дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук за спеціальністю 10.01.08 – журналістика / Інститут журналістики Київського національного університету ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 180 с.
16. *Ющизин І.* До боротьби з неписьменністю // Новий Час. – 1938. – Ч. 285. – С. 2.

**THE WAY OF FORMATION GALICIAN CHILDREN'S PERIODICAL
(BY THE MATERIALS OF MAGAZINES IN 20TH YEARS OF XX CENT.)**

Julia Stadnytska

*Ukrainian Academy of Printing
Pidgolosko Str. 19, 79020, Lviv, Ukraine
e-mail: jul_st@ukr.net*

The children's periodical of Galicia are characterized in a context of reality of the period between two wars (20th–30th years of XX cent.), the way of formation, the stages of development and the improving of publication type, which intended for special group of readers are tracked, the theoretical and the practical conditions of creation and publishing edition are analyzed, the functioning of magazines and the influence on the reader's auditorium are considered.

Key words: children's periodical, communication, publication, reader.

*Стаття надійшла до редколегії 19.06.2006
Прийнята до друку 22.06.2006*